

הירקון 3 בני ברק, מגדלי LYFE בניין B טל. 03-5635050 פקס. 03-5617166

יפעת מידע תקשורת

20.03x27.42	1/3	עמוד 26	מזכר	31/03/2026	97448435-4
מאגנט - הוצאת ספרייה המכתב של סלומאה - מאת רם בן שלום - 25910					

עדות מצמררת ממכונת ההשמדה הנאצית: בעקבות המכתב שמסתיים במילה "נקמה":

עדות מצמררת ממכונת ההשמדה הנאצית: בעקבות המכתב שמסתיים במילה "נקמה"

כמעט במקרה גילה ההיסטוריון פרופ' רם בן שלום שמכתב שכתבה דודתו לפני שנספתה בשואה היה לאגדה בגרמניה • ב-12 דפיו המטלטלים מתארת הצעירה בפירוט מצמרר את מכונת ההשמדה באזור מגוריה בגליציה • בן שלום החליט להתחקות אחר קורותיו הענפים והמסתוריים של המכתב שנשמר אצל קצין וורמכט, נמצא על ידי חיילי הצבא האדום, כיכב בתעמולה הסובייטית, והתפרסם גם בגרמניה שאחרי המלחמה עד שהתגלגל לידיה של אמנית עכשווית שמסרבת להשיבו • הוא נפתח במילים "עודני חיה" ומסתיים במילה אחת: "נקמה"

| אמנון לורד |

ריכרד רוקיטה היה הקצין הגרמני הבולט בלאגר של טרנופול ולפני זה ביאנובסקה. היו לו שני תחביבים: האחד - רוצח המונים, והשני - כנר ומוזיקאי שארגן לעצמו תזמורת המורכבת מאסירים היהודים בלאגר. התזמורת ליוותה חלק גדול מיהודי טרנופול אל אתרי הרצח בנגינת "טנגו המוות". רוקיטה עמד על כך, לפעמים מכוון את אקדחו אל משהו ורוצח אותו סתם כי בא לו באותו רגע. אבל לעיתים היה אחד הכנרים הגדולים של פולין, אדם שאותו הכיר רוקיטה עוד מימי טרום המלחמה, רואה את היד עם האקדח ורץ למקום. הוא היה פוצח בנגינה וירטואוזית, מכשף את רוקיטה, והאקדח היה שב לנדנו.

בשנת 1962, כשהיה פרופ' רם בן שלום בן שלוש בערך, הוא הסתווה כסוכן חשאי מצויד באקדח ברטה במטרה ברורה לצוד את רוקיטה, וזה הסיפור הסוגר את הנראטיב של אחד הספרים הטובים ביותר שקראתי מימיי על השואה. אותו פרק סוגר מכניס לאקשן דמויות כמו איליה אהרנבורג, הביטלס, ואותו רוקיטה, אז בשנות ה-60 לחייו. הוא ויתר על תחביב אחד וזהו רצח

“אבא שלי חשב שצריך לעשות משהו שהמכתב הזה יזכר, שיקראו אותו, שישמש כעדות, והתגלית הזאת, שלמכתב הזה היו חיים משלו, אפשרה לי לצאת לדרך הזאת, לחשוף את התעלומה, ובסופו של דבר גם לממש את הצוואה הרוחנית הזאת”

צילום: אפרת אשל

פרופ' רם בן שלום

“המכתב של סלומאה” (הוצאת מאגנט), שאלתי אותו אם הוא יכול לנחש מה השאלה הראשונה שארצה לשאול אותו, הוא לא ידע להגיד. השאלה הייתה למה הכניס את פרק מס' 86 לספר? אותי הסיפור שמכונה “דוח מ-1962” בלבד והטרדיד מאוד. בן דמותו עולה לבמה ולוחש על אוזנו של רוקיטה הכנר, “ראכה”. נקמה.

המוני של יהודים, ונשאר עם התחביב השני שלו שהפך למקצוע וזה נגינה בכינור בלהקות ג'ז בהמבורג. שמעון ויזנטל הצליח לגלות את הרוצח שמאחורי הכינור. האיש שניגן באחד המועדונים הסמוכים למרתף שבו שרו ולעיתים צרחו הביטלס את להיטיהם הראשונים לפני שהתפרסמו בליברפול.

כשפגשתי את פרופ' בן שלום, מחבר הספר

19.79x27.28	2/3	עמוד 27	מזכר	31/03/2026	97448447-7
מאגנס - הוצאת ספריה המכתב של סלומאה - מאת רם בן שלו - 25910					

עדות מצמררת ממכונת ההשמדה הנאצית: בעקבות המכתב שמסתיים במילה "נקמה":

כצאצאי אבות פולנים. אז אבא שלי היה אומר על גלגולי הניסים שליוו את מכתב סלומאה שזה "א-לאנגע מעיישה" (מעשייה ארוכה). המכתב מתעד על פני כ-12 עמודים את מעשי הטבח מאז הכיבוש הגרמני בקיץ 1941 ועד אפריל 1943.

"עודני חיה ורוצה לתאר לכם כל מה שאירע מהשבעה באפריל עד היום", כתבה סלומאה במכתבה, ובן שלום מתאר איך אריסטוקרט גרמני קורא במכתב שנים אחרי, בימים שבהם עורכי עיתונים ופוליטיקאים גרמנים ניסו לנקות את עברם ולהשמיד ראיות. "הדעה הרווחת היא שעכשיו כבר הגיע התור ל'הכל'. גליציה צריכה להיות חופשית מיהודים ('יודענפריי')... אנו במחנה, יכולנו 'להסתכל' מחלונות חדרינו ולראות הכל. הוי, המחזות האלה, התמונות האלה. איך לתארן? חדלנו מלהיות בני אדם... רואים את הכיכר כשהיא מתמלאת במספר גדל והולך של נידונים למוות. הפעם היו הקברים בפטריקוב מוכנים מראש... הגברים הופשטו עד לכותונת והובלו כצאן לשחיטה ברגל. הרי זה היה קרוב מאוד. למה דלק למכוניות, למה להטריד את הרכבת? חבל. הרי פשוט יותר להיפטר מחומר מזיק זה בו-במקום".

את מכתבה סיימה סלומאה בקריאה

צילום: באדיבות המשפחה

"הוי, המחזות האלה, התמונות האלה. איך לתארן? חדלנו מלהיות בני אדם... רואים את הכיכר כשהיא מתמלאת במספר גדל והולך של נידונים למוות... הגברים הופשטו עד לכותונת והובלו כצאן לשחיטה ברגל. הרי זה היה קרוב מאוד. למה דלק למכוניות, למה להטריד את יותר להיפטר מחומר מזיק זה בו-במקום"

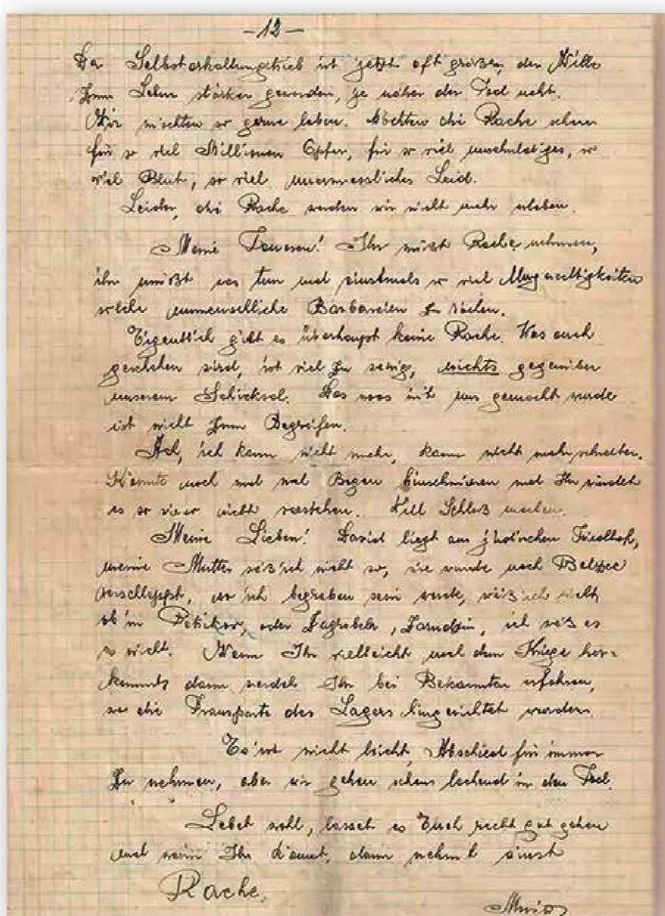
סלומאה אוכס לופט

אביו שמואל, ששרד את התופת. בן דודה הוא הצייר וילי אוכס, המוכר בשמו העברי זאב פורת, שהנציח את הסאדיזם הגרמני באירוי המדהימים, ולימים נודע כאדריכל. רק לפני כעשור גילה בן שלום שהמכתב שהשאירה סלומאה, לפני שהובלה גם היא אל בורות הרצח שבאזור טרנופול שבגליציה, הפך לאגדה בגרמניה. אנחנו מדברים בבית קפה ברמת אביב, מחוז ילדותו של בן שלום,

"אני בספר הזה בעצם בשני תפקידים. אני גם ההיסטוריון החוקר, המסתכל על כל הסיפור הבלשי הזה מבחוץ", הוא עונה, "וכהיסטוריון אני פועל לפי כל המתודות הידועות והאפשרויות של המקצוע. ויחד עם זאת, אני גם באיזשהו אופן משמש כעד. זה אמנם עד שמיעה, לא עד ראייה, כבן הדור השני. וככזה אני גם אחד מגיבורי העלילה וגם בוחן את העלילה מבחוץ עם כל העובדות והמסמכים וכל הארכיונים. אבל גם משקף את הסיפור של אבא שלי (שמואל בן שלום) מקטעי הדברים, משברי הדברים שבילדותי שמעתי והייתי צריך לערוך מסע ממושך אל תוך הזיכרון שלי כדי להעלות אותם משם. באופן זה נכתב הפרק האחרון, שנכתב כמובן אחרי שכל הספר הסתיים. נשארתי עם איזשהו חלל ריק שהייתי צריך לפתור אותו".

אתה מוליך יפה את המוטיב הזה של נקמה. אני קראתי משהו שנראה לי כיצירת מופת. הרגשתי שאתה נמצא באותה טריטוריה של "ארצות דמים" של טימותי שניידר, אבל חודר הרבה יותר לעומק בצורה פרטנית. ואז, עם הסיפור בסוף, אתה מכניס לי את הספק אם כל מה שכתבת עד הפרק האחרון זה בכלל אמיתי "אני יודע. לקחתי בחשבון שזה יכול לעורר ספק. מצד שני אני כל כך בטוח בעבודתי כהיסטוריון ובמקצועיות של חידת העובדות, הפרטים הראיליים. אני כל כך שולט במתודה ובמטריה, ולכן אחרי כל כך הרבה שנים במקצוע אני מרשה לעצמי ללכת גם בכיוון של הרומן הבלשי. מתוך הבנה שהקורא המיומן יוכל לעשות בעצמו את האבחנה".

אחרי קריאת "המכתב של סלומאה" נראה שמאורע המכתב, שבארץ כמעט אינו ידוע, ממריא לגבהים במקביל ל"מרד גטו ורשה" שאיבד גובה בחלוף הזמן. סלומאה אוכס לופט הייתה דודתו של רם בן שלום. היא אחותו של

צילום: באדיבות המשפחה

המכתב שהיה לאגדה בגרמניה

19.72x27.05	3/3	עמוד 28	מזכר	31/03/2026	97448446-6
מאגנט - הוצאת ספרייה המכתב של סלומאה - מאת רם בן שלו - 25910					

נדות מצמרת ממכונת ההשמדה הנאצית: בעקבות המכתב שמסתיים במילה "נקמה":

"נקמה". העובדה היא שהמכתב נפל לידי קצינים בצבא האדום כשכבשו את טרנופול מידי הגרמנים ב-1944. זו הייתה עדות נוקבת חיה ומרגשת של עדת ראייה שאחר כך נרצחה, והסובייטים עבדו כל העת להחדיר רוח קרב בגייסות, ורוח הקרב הכילה גם את מוטיב הנקמה. בן שלום מתאר בפירוט את תפקידו של הסופר איליה אהרנבורג בתעמולה המכוונת אל חיילי הצבא האדום. הסיסמה הייתה "הרוג גרמני". המכתב של סלומאה החיה את סיסמאות השנאה כלפי הגרמנים.

"המכתב שצלח זמן ומקום חושף את מעשה הכתיבה של סלומאה כפעולה הנלחמת נגד האימה וההשתקה"

פעולה נגד האימה

במקביל החליטו הסובייטים לשגר את המכתב באמצעות הדואר אל משפחת ליכטבלאו שהתגוררה ברחוב גאולה 3 בתל אביב - זו הכתובת שרשמה סלומאה. אבל התגלית של בן שלום שהסעירה אותו כל כך הייתה שכבר ב-1954 ערך הסופר אריך קסטנר אירוע פומבי במינכן שנועד לציין עשור לניסיון ההתנקשות בהיטלר. האווירה ב-54' במערב גרמניה הייתה ש"קשר 20 ביולי" היה מעשה בגידה. שלא לדבר על כך שברקע - הזכייה הגדולה בגביע העולמי בכדורגל בשווייץ. באותו ערב שארגן קסטנר הוקרא המכתב של סלומאה. איך זה מגיע לשם? איך ב-2005 מוצגת תערוכה של אמנית מברלין שבה מוצג פריט המכונה "המכתב של היהודייה"?

המכתב הגיע לידיה של האמנית מבתו של גנרל הוורמאכט אוטו קורפס. היא מצאה אותו בעיזבונו של אביה. הגרמנים מחקו מהמכתב את "הנקמה", ואותו טקסט שימש אותם למטרות הפוכות לגמרי בתקופה הפוסט-מלחמתית מהשימוש שעשה הצבא האדום במכתב בעצם ימי הקרבות. בן שלום קובע ש"האמנית" פיתחה יחס פטישיסטי כלפי המכתב. היא לא הייתה מוכנה למסור לו את עותק המכתב שמכונה גרסת "אבל-קורפס". "מרגע זה התהפכו היצרות, ובמערך היחסים בינינו הפכתי אני (רם בן שלום) להיות התוקפן... ואילו היא שוב מילאה את תפקיד הקורבן. היפוך הדימויים והתפקידים - 'העולם ההפוך', שבו הקורבן הופך לתוקפן, והמקרבן תופס את מקום הקורבן - הוא שאפשר לאמנית להתעלם מכל בקשותיי לקבל את המכתב. המכתב של סלומאה היה לרכושה הבלעדי (...). היא מסרבת להעביר אותו ל'יהודי' המקרבן, החזק, היהודי ששאב

ממנה את המידע 'הסודי', האינטימי, על גונהילד קורפס" (בתו של הגנרל).

אשתו של רם היא האוצרת יעל כן בן שלום. הוא מצטט אותה בספרו: "המכתב שצלח זמן ומקום חושף את מעשה הכתיבה של סלומאה כפעולה הנלחמת נגד האימה וההשתקה. היא לא שותקת אף שגופה כבר אילם, והיא בדרך אל מותה. בעבודת הווידיאו מופיע היפוך היצרות. המבט הפואטי משמיד את מילות הקורבן, את קולה של סלומאה, ומתמקד במופע הגוף של הגרמני... המוצג כסובל נוכח המילים הנמחקות".

התגלית של בן שלום היא שאותו גנרל קורפס ששמר את המכתב עד שחזר מהשבי הרוסי היה אנטי-נאצי לכאורה אבל מאוד התלהב מסערת הקרבות במלחמה. כך גם בכירי המינהל הגרמני בטרנופול. גם הם היו אנטי-נאצים, הם אפילו רצו להשתמט מתפקידם בארגון החיים בעיר, בגטו, בלאגר, במפעלים השונים. ובכל זאת הם היו מאוד אינסטרומנטליים בארגון המופתי של היהודים, המוני יהודים, במסלול שהוביל אותם אל בורות המוות או אל תאי הגזים בבולז'ן. אחד מהם היה פרנץ יוזף שנינג. בימים שהוא ידע שהולכות להתבצע אקציות כאלה, לאחר שהשלים את עבודת הביורוקרטיה, הוא היה יוצא לנופש, למסעות ציד בהרים. שנינג היה העורך המייסד של העיתון החשוב במערב גרמניה "זודויטשה צייטונג".

מי העביר את המכתב

המכתב המקורי הגיע לידיה של דורה, דודתו של בן שלום, מרחוב גאולה 3. דורה מעולם לא פתחה את המעטפה. אחת התעלומות שמנסה בן שלום לפצח לאורך שנות מחקרו כהיסטוריון בלש היא באיזו דרך הגיע המכתב ליעדו בתל אביב. האם היה זה אביו שהביא את המכתב ב-1946 מייד אחרי המלחמה, או שפשוט הגיעה מעטפה בדואר כמבצע יזום של הצבא הסובייטי. מי שמסר לו מידע חיוני בנושא הוא ההיסטוריון הרוסי איליה אלטמן, איש הארכיון של הצבא האדום.

"מאחר שהיא כותבת את המכתב ב-1943 וממענת אותו לרחוב גאולה בתל אביב, הייתי חייב לברר מה קורה באותו זמן שהיא כותבת ב'רחוב גאולה' בשנת 43", אומר בן שלום. "ויש לי פרק שבו אני מתאר את תיאטרון הבימה ביום שהיא כותבת, התיאטרון מציג את המחזה 'אנשי רוסיה'. גם במוגרב, שם פעל הבימה באותם ימים, וגם באולם אדיסון בירושלים, מציגים הצגות שעוסקות במלחמה, עוסקות בשאלות של נקמה ובחייל הסובייטי. אבל לא ביהודים. עוסקות בסובייטים, לא

ביהודים! וזה במרחק הליכה מגאולה 3, שם זה מתרחש".

אמרתי לרם בן שלום שלא הפתיע אותי שהארכיונאי ב"יד ושם" התבקש לאתר את המכתב של סלומאה ולא מצא אותו. "זה היה כשאיליה אלטמן חיפש אותו. אני זוכר את המשפט האלמותי של אבא שלי: אני לא רוצה לקבור את המכתב במגירות של יד ושם".

אצל איליה אלטמן, בארכיון הצבא האדום, המכתב הוא יהלום הכתר, אני אומר לבן שלום. והוא עונה: "נכון".

ביד ושם זה פריט שמישהו דחף באיזו מגירה. "אבא שלי חשב שצריך לעשות משהו שהמכתב הזה יוכר, שיקראו אותו, שישמש כעדות. זה היה לו מאוד חשוב. ולמזלי עליתי על התגלית שאפשרה לי לממש את הצוואה הרוחנית הזאת. קודם זה הדהד לי שלא הצלחתי. אבי ביקש ממני לעשות מזה משהו ולא עשיתי, ניסיתי ולא הצלחתי. והתגלית הזאת ב-2016, שלמכתב הזה היו חיים משלו, אפשרה לי לצאת לדרך הזאת, לחשוף את התעלומה ובסופו של דבר גם לממש את הצוואה.

ביד ושם זה פריט שמישהו דחף באיזו מגירה. אבא שלי חשב שצריך לעשות משהו שהמכתב הזה יוכר, שיקראו אותו, שישמש כעדות. זה היה לו מאוד חשוב. ולמזלי עליתי על התגלית שאפשרה לי לממש את הצוואה הרוחנית הזאת

קיומו של ד"ר אלטמן התברר לבן שלום מכתבה של אלכס דורון ב"מעריב". איליה אלטמן הסביר בפגישה עם בן שלום במוסקבה שאם על עותק המכתב כתוב "נשלח", אין ספק שהצבא שלח את המכתב לתל אביב. הסיבה פשוטה: בימי סטלין אם היית כותב דבר כזה והיה מתברר שלא שלחת, זה היה מסתיים בכדור בעורף. אבל אלטמן התאכזב שבן שלום לא הביא איתו את העותק המקורי, הוא כל כך רצה לממש את הנייר ולראות את כתב ידה של סלומאה. יחס אינטימי כזה ביטא גם הכומר הגרמני של אחת מדיוויזיות הארמיה ה-6 שנפלה בשבי הרוסים בסטלינגרד, כשחזר בשנות ה-50 מהשבי הרוסי. "תאר לך, הוא לוקח עלי מחורקה (לגלגול סיגריות), כותב עליהם מילה במילה את תוכן המכתב, ותופר בתוך המעיל - בידיעה שככה זה לא מרשרש וביציאה מבריה"מ לא ימצאו את זה".